SARAWAK

EXPLORACIONS GEOGRAFIA

LA TROBALLA DE CUEVA BURGOS

San Pedro de Arlanza (Burgos)

Restes humanes del Torcón de Cueva Burgos

MONOGRÀFICS SARAWAK

18-2019

PRÒLEG

En el marc privilegiat del monestir benedictí de San Pedro de Arlanza, del segle X, vinculat històricament amb els inicis del Comtat de Castella i en un magnífic carst establert en conglomerats, fa quaranta-tres anys que membres del Grup Espeleològic Edelweiss de Burgos van fer el descobriment de restes humanes contemporànies al fons de l'anomenat Torcón de Cueva Burgos. Ja s'havien fet altres troballes semblants durant la llarga vida del grup i aquesta nomes va ser diferent perquè a conseqüència de ella hi va intervenir l'autoritat judicial.

Res no ha canviat d'aquell fet, però és possible que avui pugui ser mirat amb altres ulls que aleshores. L'informe que havíem redactat al 1976 i que ara actualitzem traduït, no s'ha modificat, però hi han estudis de cavitats molt properes que poden canviar radicalment l'enfocament de tot plegat cap al tema de la Memòria Històrica. En Francisco Etxeverria n'aporta directrius interessants a la referència bibliogràfica que inserim.

Pere Plana Panyart
Burgos, 15 de maig de 2019

Monogràfics Sarawak, núm 18-2019
Edició: Sarawak. Exploracions i Geografia
Direcció: Montserrat Ubach

INTRODUCCIÓ

L'aportació present és una revisió de l'article publicat en castellà el 1978 a *Kaite, Estudios de Espeleología Burgalesa*, nº 1, ja exhaurit. Aquell article va ser una reproducció de l'informe que es va lliurar el 1976 a l'autoritat judicial que ens l'havia demanat, després de feta la recuperació del cadàver. En aquesta actualització s'hi incorpora una col·lecció fotogràfica que acompanyava a l'informe però que no va ser publicada a Kaite.

L'original responia estrictament als requeriments que ens va formular el servei d'informació de la Guàrdia Civil, després d'haver descobert el cadàver nosaltres mateixos, una setmana abans. Aquell informe, que va ser lliurat seguidament a l'autoritat judicial, i la còpia que se'n va publicar, idèntica, resultava molt lacònic per a un butlletí d'estudis d'espeleologia, doncs era només el relat de la nostra intervenció tècnica i li mancaven les mínimes conclusions e interpretacions personals, que aleshores no podíem donar.

Caldria esmentar, per començar, les notes de premsa que es van publicar al *Diario de Burgos*, els dies 24 i 25 de gener. En la primera, facilitada probablement pel jutjat, s'estimava que el cadàver, segons indagacions fetes a la gent dels pobles del voltant, corresponia a un home d'uns seixanta anys, veí del poble de Retuerta, que havia desaparegut uns vint-i-cinc anys abans.

A la nota del dia següent, feta per Eliseo Rubio, del Grupo Espeleológico Edelweiss, s'expressaven les primeres impressions dels descobridors, bastant impactats per haver quedat convençuts en un primer moment de que es trobaven davant d'un cas d'assassinat, fent cas de l'evidència dels lligams que es presentaven als punys (semblava) i als turmells, per més que la posició exacta no es diferenciava prou bé a causa de la remoció del ossos.

L'aixecament del cos, el dia 22, va donar un altre enfocament a la troballa, doncs les corretges que realment envoltaven només els turmells, independentment, degueren constituir una part del vestit i servien per a lligar els mitjons o els camals dels pantalons, hàbit molt corrent i estès entre la gent de camp de no fa tants anys (68). Caldria complementar la nota assenyalant que les restes aixecades del jaciment, van quedar empaquetades en bosses i caixes, in situ, agrupats en conjunts identificats per la mateixa numeració que figura a l'esquema de l'informe i que van quedar en poder de l'autoritat judicial en qualitat de "diligències instruïdes". La urgència de l'operació no va permetre fer la destria de totes les peces amb més detall ni amb les tècniques arqueològiques en les que ja estàvem una mica avesats.

No s'han tret conclusions per part nostra sobre la possible causa de la mort de la persona trobada, ni la data, cosa que només hauria pogut respondre a conjectures sense cap provança fiable. Tampoc hem tingut accés a les conclusions judicials, si n'hi ha hagut, però, pot considerar-se d'actualitat a causa de la breu recensió que n'ha fet un equip de la Universitat de Deusto, encapçalat per Francisco Etxeverria, dintre de les campanyes d'exhumació que es porten a terme actualment, enquadrades en el tema general de la Memòria Històrica.

INFORME DELS TREBALLS DE L'AIXECAMENT DEL CADÀVER TROBAT AL *TORCÓN DE CUEVA BURGOS* (TERME MUNICIPAL DE CONTRERAS, BURGOS), L'ANY 1976.

Pere Plana Panyart
G. E. EDELWEISS

1. Antecedents.

En el transcurs d'una campanya d'exploració que es du a terme en el carst de *San Pedro de Arlanza*, començada ja l'any 1973, es va tenir coneixement de l'existència d'una cavitat, situada al *Vallejo de Cueva Burgos* i que, per la insuficient informació rebuda es va confondre denominativament amb la *«Cueva de la Bicha»*, la qual, en realitat, es troba una mica més al SW del lloc que ens ocupa, sent el veritable nom d'aquest fenomen, segons ens va informar després directament i sobre el lloc, el senyor Alcalde de Contreras, el de *TORCÓN de CUEVA BURGOS*.

La primera exploració la va realitzar el Servei d'Investigacions Espeleològiques de la Diputació de Burgos, el dia 18 de gener de 1976. Va ser en aquesta data quan, al peu del talús de pedres (còdols), despreses de les parets del pou principal de l'avenc, que formen un inclinat semi-con de dejecció, van aparèixer les restes d'un cadàver humà, la extracció del qual va motivar l'organització de la segona jornada dedicada a aquesta cavitat.

D'aquesta manera, el següent dia 22, una nodrida comitiva composta de cinc membres de la Guàardia Civil de Lerma, al comandament del seu tinent, dos del Servei d'informació del mateix cos, de Burgos, amb un conductor de Land-Rover que va tenir al seu càrrec el transport del personal des de Burgos i vuit components del Servei de Investigacions Espeleològiques de la Diputació, es van reunir a la boca de la cavitat. Es van presentar així mateix els representants de l'Ajuntament i Jutjat de Pau de la localitat de Contreras.

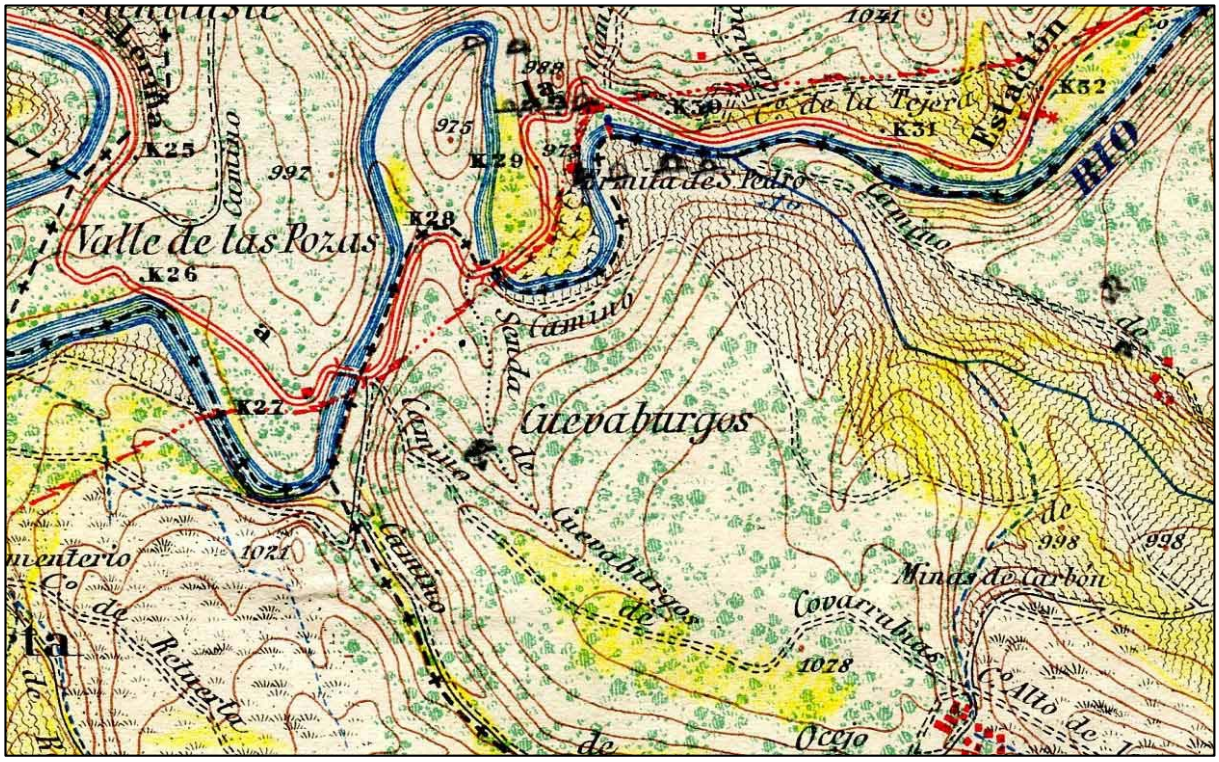

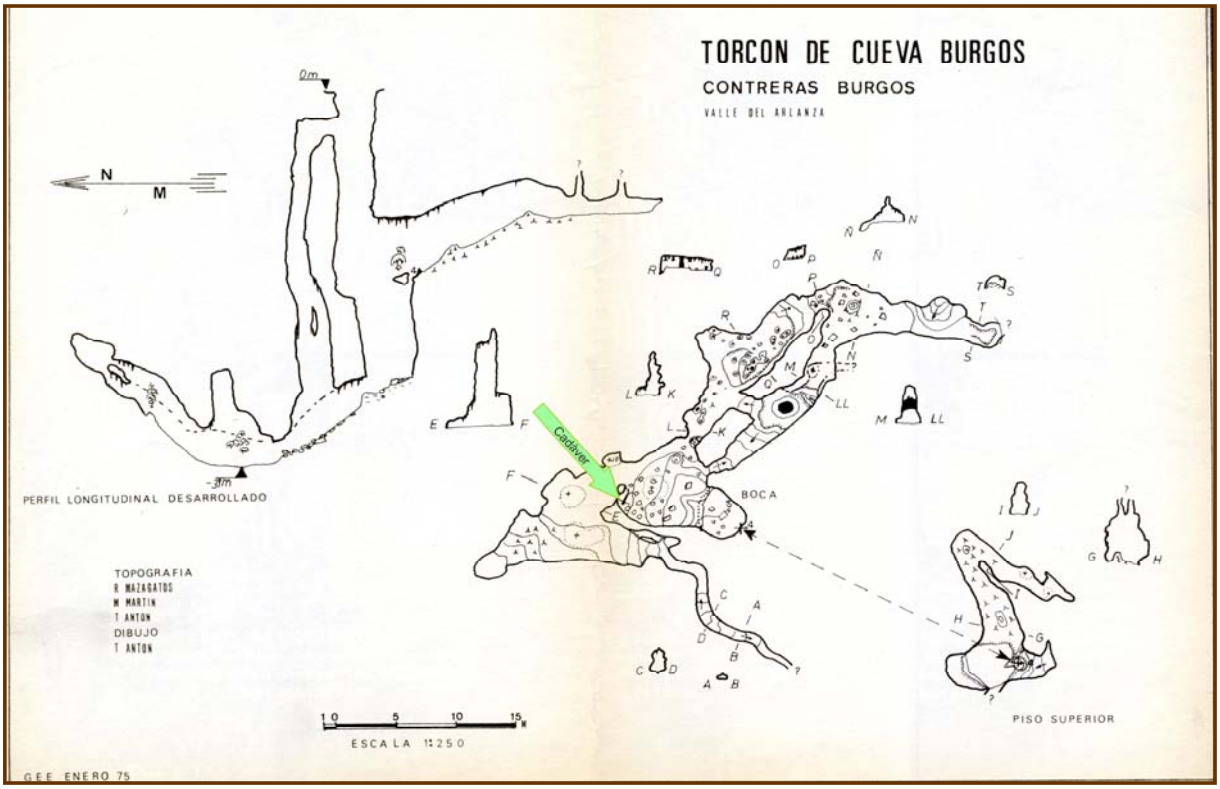

2. Descripció de la cavitat.

S'adjunta la fitxa matriu del Cadastre Espeleològic de Burgos corresponent a aquesta cova, complimentada a la data de l'informe original i actualitzada a maig del 2019.

3. Descripció del jaciment del cadàver.

El pou de l'avenc, de 27 metres de vertical, es pot considerar dividit en dos cossos:

a) Des de la boca d'entrada, oberta al vessant de la vall, constitueix un conducte cilíndric vertical, d'uns 2 m∅, amb algunes irregularitats en forma de petites lleixes, que representen un clar obstacle en la caiguda lliure de qualsevol massa pel pou, capaç de desviar-la, però no de retenir-la.

b) Aquest conducte desemboca verticalment sobre una altra part, també cilíndrica, d'uns 5 m∅, que queda una mica apartada de la vertical inicial, i la volta de la qual queda a uns 10 metres per sobre del fons del pou.

Aquest fons està constituït per un pronunciat pendent de materials, produïts especialment per la descalcificació de la roca mare, els quals, a causa de la naturalesa de conglomerat d'aquesta, són còdols, sensiblement classificats per la seva grandària al llarg de la rampa, quedant en la coronació del semi-con de dejecció només els materials menuts (sorrencs i argilosos) i sent els còdols majors els que arriben a les parts més profundes de la sala que s'estén sota el pou.

Precisament és en aquesta zona baixa, al nord d'aquesta sala i al peu d'una paret que forma una espècie de dic natural, separador d'aquesta part de la cavitat de les galeries principals més baixes, on, juntament amb pedres arrodonides, de dimensions decimètriques, jeu el cadàver trobat, estès paral·lelament a la paret, que li ha impedit seguir rodant pel pendent, després de caure pel pou.

Es troba, doncs, aquest cos sobre pedres relativament netes de materials terrosos. Per això, les restes autòctones del cadàver no han estat enrarides per altres aportacions, factor aquest que considerem important per a quan es procedeixi a l'anàlisi de les restes.

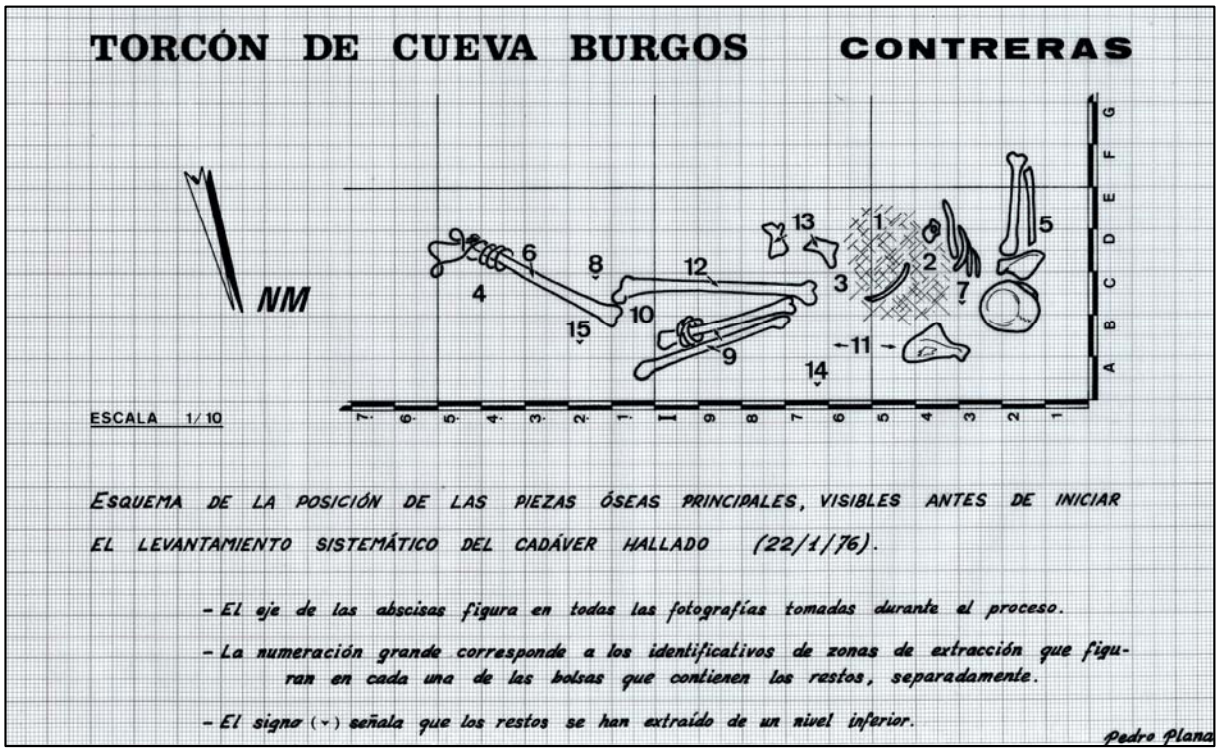

4. Morfologia.

El cadàver en si, en el seu lloc de jaciment, estava visiblement constituït només per les peces òssies fonamentals que esquemàticament s'han representat en el gràfic adjunt, quedant les altres ocultes i enterrades en l'humus format per la pròpia descomposició i la massa de fibres residuals de la vestimenta.

La posició del cadàver és una mica difícil de determinar amb certesa, ja que les peces es manifesten notablement desordenades per un suposat animal que, després de caure a l'avenc, amb posterioritat a la del cadàver, hagi romàs viu per algun temps en el fons. De totes maneres, sembla bastant clara la posició en decúbit pron, amb el costat dret proper a la paret.

Partint d'aquest supòsit, l'únic braç visible és l'esquerra, amb l'húmer estès perpendicularment al cos i l'avantbraç recollit (zona 5), amb la mà jacent sota la cara.

Els ossos més grans de les extremitats inferiors apareixen esteses en la direcció principal del cos, tot i que desordenats en la seva posició relativa. Segons l'observació anotada pel senyor Uríbarri «els còndils d'unió amb el maluc, es troben invertits en la zona dreta i els ossos secundaris de les dues cames (peronés) es troben trencats».

Conjunt del cadàver abans de començar l'aixecament. S'hi ha estès al seu costat la mira graduada que servirà de referència de posició per a cada peça.

La paret ha fet de dic natural que ha impedit que el cadàver rodolés cap a zones més fondes. A la dreta, abaix, hi ha una galeria descendent. A l'esquerra, J.L. Uribarri.

Les dues tíbies (zones 6 i 9), apareixen envoltades per sengles bucles de tira de cuir de secció molt homogènia, aparentment tallada per mètode mecànic i d'una amplada una mica inferior a un centímetre. Formen lligams que envolten, probablement els turmells, de forma independent un de l'altre i amb els caps lligats. No queda cap resta de calçat.

Les restes corresponents al tronc del cos es troben en general, desordenats, sense sortir-se de la zona pròpia a ell. La pelvis apareix fragmentada (zona 13) i tant les costelles com les vèrtebres, formen una amalgama amb les restes fibrosos de la vestidura (zones 1, 2, 3 i 7).

El braç dret se li suposa estès longitudinal-ment al cos i per sota.

Els conjunts ossis menuts (peus i mans), van aparèixer aproximadament a les zones que corresponen a les posicions explicades per a les extremitats (zones 4 i 5), no apareixent la mà dreta, per trobar-se en el seu lloc una massa en excés confusa per a l'atenció precària que se li va poder prestar durant l'operació, necessàriament ràpida, de l'aixecament.

El crani es va trobar complet, en el seu lloc corresponent, recolzat pel maxil•lar superior i la base, amb la mandíbula inferior desenganxada, però sota d'ell. La cara orientada cap a l'exterior del cos. No té una part del maxil•lar superior dret, fracturada i despresa i compta amb només dues dents a la part superior i dos en el maxil•lar inferior, aparellats però no coincidents. Un dels inferiors presenta una avançada càries. És notable la manca total d'alvèols en les parts que havien de correspondre a l'allotjament dels molars i l'aprimament de la maixella inferior en aquestes zones.

Per això, sembla clar que el crani correspo-nia a una persona gran, ja desdentada des de bastant temps abans de la seva mort.

Les restes no òssies trobades, a part de les ja descrites corretges, es limiten a les també citades fibres de teixit perfectament identificables. D'algunes n'hem pogut observar dues o tres varietats, segons la finor de la fibra o l'atapeïment del teixit.

S'han aixecat també, algunes concentra-cions de pèl animal que semblen restes del coll d'una peça d'abric, trobats al costat de les restes de teixit. Així mateix van aparèixer dos botons: un de pasta blanca de 7 o 8 mm. de diàmetre i un altre obscur, d'uns 10 a 12 mm. (zona 11).

Part superior del cadàver. El crani, sota els dms. 2-3; un omòplat a cada costat; una concentració de cendres i restes de teixit; cap a la dreta les extremitats inferiors, una d'elles envoltada d'un dels dos bucles de corretja.

5. Metodologia de l'aixecament.

La primera operació realitzada va ser fixar un eix de referència, sensiblement paral·lel a la direcció del cadàver, materialitzat per una mira graduada en decímetres, la qual deixada immòbil durant tot l'aixecament, va servir d'escala i guia per a la determinació zonal de totes les restes aixecades i ressenyades.

Aquesta mira apareix reflectida, així mateix, en totes les fotografies obtingudes durant el procés, de manera que pot mantenir-se un clar paral·lelisme de posició entre elles i l'esquema realitzat «in situ», en el qual figuren dos eixos de coordenades ortogonals, dividits en decímetres, i una numeració secundària al costat de les peces òssies representades, la qual correspon als números d'identificació de cadascuna de les zones d'extracció que figuren igualment en cadascuna de les borses corresponents en què s'han dipositat les restes extretes, prèviament embolicades en una protecció de buata.

L'ordre numèric correspon a l'ordre cronològic de l'aixecament.

El crani, embalat junt amb la mandíbula, no s'ha numerat per no prestar-se a confusió: Va ser aixecat de la zona d'intersecció dels decímetres 2, 3 / B, C.

Extremitats inferiors. Les dues tíbies tenen sengles lligadures de corretjes, dins de les que hi ha fragments dels peronés. Abunden restes llenyoses de troncs.

Algunes pedres han arribat a la part més allunyada de la vertical de l'avenc pel seu major pes i tamany, el mateix que el cadàver. Hi ha manca de acompliment terròs, que sí que s'ha acumulat sota el pou.

El crani i zona del pit, amb varies costelles, una vèrtebra i restes del vestit.

Un cop fet el reportatge fotogràfic de l'estat previ comença, per zones, l'aixecament de les restes.

Membres de l'equip que va procedir a l'aixecament: A l'esquerra, l'agregat; seguidament, Alberto del Rivero (+ 1981), Eliseo Rubio, José Manuel Castellanos, José Luis Uribarri (+ 1993) i Aurelio Rubio (+ 2002).

Van embalant-se, primerament, les diferents concentracions de cendres i teixit tèxtil reconeixible i els ossos de la part central.

Detall del lligam de cuir inferior. El nus converteix la corretja en una anella sense caps solts. Observem falanges del peu, soltes.

Amb guants i pinces es fa l'aixecament de restes tèxtils i ossos menuts i s'embalen numerats per zones. D'esquerra a dreta: J.M. Castellanos, Eliseo Rubio i Pere Plana.

El crani i la mandíbula inferior, ja fora de la cavitat. A la mandíbula els alvèols de diverses peces dentàries s'han suturat. Es tracta d'una persona gran.

Bibliografia

Pedro Plana Panyart, 1978. Informe de los trabajos de levantamiento del cadáver hallado en El Torcón de Cueva Burgos (Término municipal de Contreras, Burgos). *Kaite, Estudios de Espeleología Burgalesa*, nº 1, pp 63-70. Burgos. (Exhaurit)

Pere Plana Panyart, 2018. 1976, Informe de los trabajos de levantamiento del cadáver hallado en El Torcón de Cueva Burgos (Término municipal de Contreras, Burgos). https://bibliop3.blogspot.com/1976/01/1976-informe-de-los-trabajos-de.html

ETXEBERRIA, F.; SERRULLA, F.; HERRASTI, L., 2014. Simas, cavernas y pozos para ocultar cadáveres en la Guerra Civil española (1936-1939). Aportaciones desde la Antropología Forense. Munibe Antropologia-Arkeologia, nº 65. pp. 269-288. Donostia.

https://www.researchgate.net/publication/280936679_Simas_cavernas_y_pozos_para_ocultar_cadaveres_en_la_Guerra_Civil_espanola_1936 - 1939_Aportaciones_desde_la_Antropologia_Forense

Article original, 22 de gener de 1976,
Revisió, 15 de maig de 2019. A Burgos.

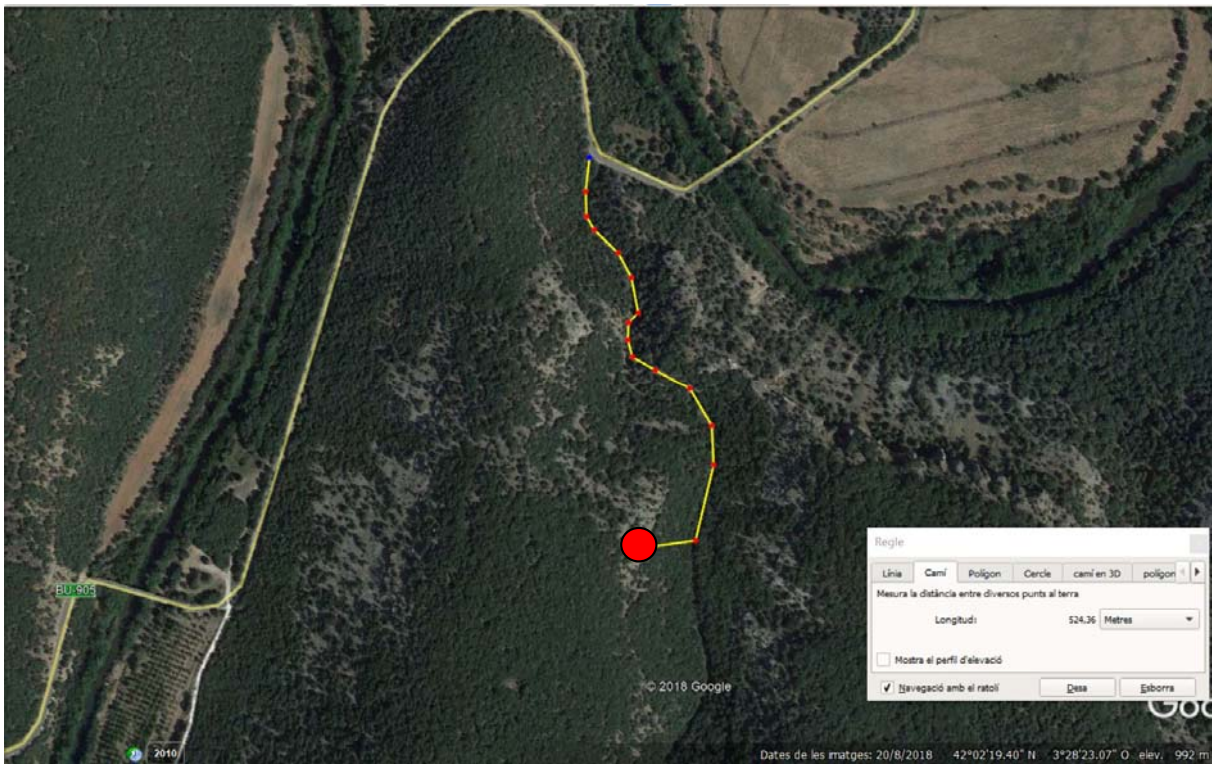

Camí d'accés al Torcón de Cueva Burgos

San Pedro de Arlanza (Burgos). Fotos: Pere Plana Panyart

Torcón de CUEVA BURGOS	BU-II.B.11	Cadastre Espeleològic de Burgos, 1976. Full Matriu.

I.- LOCALITZACIÓ:

I. 1	Província:	Burgos		
I. 1.1	Unitat:	San Pedro de Arlanza		
I. 1.2	Terme municipal:	Contreras		
I. 1.3	Població més propera:	monestir de San Pedro de Arlanza (Segle X)		
I. 1.4	Paratge:	Vallejo de Cueva Burgos		
I. 2.1	Accessos:	De Burgos estant, s'ha d'anar per la autovia A-1 i la carretera N-234, cap a Sòria. Després de 43 quilòmetres s'arriba al poble d'Hortigüela i per la BU-905, amb sis quilòmetres més, al monestir. Des de San Pedro de Arlanza s'ha de seguir la mateixa carretera BU-905 cap a Covarrubias fins a passar el primer pont sobre el riu Arlanza (1 quilòmetre); ja a peu o en vehicle tot terreny, prendre un tàlveg (senda de Cueva Burgos), existent a cinquanta metres pel marge de l'esquerra, per espai d'uns 500 m. Des d'aquest punt cal ascendir uns 20 metres per la vessant esquerra (Oest) del tàlveg. La boca és ample (2 x 2 m.), oberta en el pla inclinat de la vessant, entre vegetació poc profusa de bosc baix de trànsit no gaire fàcil.		
I. 2.2		A 500 m. de distància:	de la carretera més propera: Hortigüela - Covarrubias (BU-905).	
I. 2.3		A +40 m. de desnivell:		
I. 3	COORDENADES:			
I. 3.1	Altitud s.n.m.:	950 m.		
		De Madrid (1976, mapa):	De Greenwich (2019, GPS):	UTM, fus 30T:
I. 3.2	Longitud:	0°12'50'' E	3°28'23.1''W	460844
I. 3.3	Latitud:	42°02'21'' N	42°02'19.0''N	4654170
I. 4	CARTOGRAFIA:			
I. 4.1	Full mapa 1/50.000:	277		
I. 4.2	Altres mapes:	I.G.M. 1/200.000 nº 20		
I. 4.3	Fotografies aèries:	No se'n tenen (1976).		
I. 5.1	Fotografia de l'entrada:	No n'hi ha.		
I. 5.2	Orientació axial de la foto:	No n'hi ha.		
I. 5.3	Nombre de l'arxiu fotogr.:	Veure l'epígraf IX. 2.3		
I. 5.4	Data:	22/01/1976.		

II.- TOPOGRAFIA:

II. 1.1	Desnivell al fons de la vall:	- 50 m.
II. 1.2	Desnivell a la plataforma superior:	+ 120 m.

II. 2	ESPELEOMETRIA:	
II. 2.1	Desenvolupament total:	150 m.
II. 2.2	Desnivell màxim interior:	- 31 m.
II. 2.3	Dimensions mitges:	
II. 2.4	Dimensions màximes:	Planta del pou, 5 x 5 m.
II. 3	AIXECAMENT:	
II. 3.1	Dates i estat:	18/01/1976, complert.
II. 3.2	Realitzat per:	Teresiano Antón Palacios (S.I.E.D.).

III.- KARSTOLOGIA:

III. 1	Traçat:	Pou cilíndric campaniforme d'entrada descentrada, més estreta, amb diverses galeries horitzontals a diferents nivells.
III. 2	Gènesi:	Freàtica.
III. 3	Morfologia:	De dissolució. Les superfícies presenten la irregularitat del conglomerat, ressaltat per la pèrdua del ciment. Profusa reconstrucció litogènica.
III. 4	Funcionament hidrològic actual:	Nul. Només degoteig per filtració i condensació.
III. 4.1	Tipus:	Avenc inactiu, tallant galeries.
III. 4.2	Zona vertical:	Aireació.
III. 4.3	Zona horitzontal:	Alimentació.
III. 4.4	Període d'activitat:	No observat.
III. 4.4.1	Règim:	No observat.
III. 4.4.2	Cabal:	No observat.
III. 4.5	Relació amb altres fenòmens:	No observada.

IV.- GEOLOGIA (Factors):

IV. 1	Litoestratigràfics:	Conglomerats oligocènics (del Paleogen).
IV. 1.1	Fòssils:	No observats.
IV. 2	Estructurals:	
IV. 2.1	Tectònica:	No observada.
IV. 2.2	Capbussaments:	Estrats horitzontals.
IV. 3	Geomorfològics.	No observats.

V.- CLIMÀTICA: No observada.

VI.- BIOLOGIA: Colònia de quiròpters.

2017. L'autor Pere Plana Panyart , històric espeleòleg del Grupo Espeleológico Edelweiss de Burgos, nascut a Sant Llorenç de Morunys. Imatge presa a les pedreres subterrànies de Hontoria de la Cantera i Cubillo del Campo (Burgos) en una visita conjunta amb membres de Sarawak.
Foto: Montserrat Ubach.

SARAWAK
EXPLORACIONS GEOGRAFIA